

SELİM İLERİ: MODERNİST, HAFIZA, MERHAMET

Necip Tosun

■ Bir Yazar Olarak Portresi

Selim İleri (1949-2025), hayatı boyunca yazarlık dışında hiçbir uğraşı olmamış, yazı uğruna üniversiteyi terk etmiş, edebiyata, kültüre bir hayat vermiş, edebiyatta ısrar ve adanmışlıkla geçen bir ömür yaşamıştır. Edebiyata, yazmaya hiç ara vermemiş, sivrulmamış, hep yazmış, roman, öykü, şiir, oyun, deneme, inceleme, araştırma, senaryo, biyografi, gezi gibi farklı türlerde eserler vermiş bir büyük yazı emekçisidir. Edebiyat hayatına öyküyle başlamış, daha sonra yine öyküler yazmakla birlikte roman ağırlıklı bir edebiyat serüveni izlemiştir.

Selim İleri'de romandaki kurmaca yaşamlarla gündelik gerçek yaşam iç içe geçmiş, onları birbirinden ayırmamış, bir bütünlük içinde yaşamıştır. Gündelik hayatındaki insanları (aydınlar, sanatçılar vb.) daha gerçekçi kılmak için kurmacanın karakteri yapıp ölümsüzleştirmeye çalışmıştır. Hayatı geçici, kurmaca hayatını ise daha kalıcı görmüştür. Hayata değil, romanlara, öykülere inanmıştır. Tutkuyla, ölesiye bağlandığı edebiyat onun için hiç bitmeyen bir aşk olmuştur. Herkesi, her şeyi okuduğu, yazdığı bir metnin parçası olarak görmüş; onları edebiyatına, dahası hayatına katmış, hayat ve edebiyatı birbirinden ayırmamıştır.

Selim İleri'nin romancılığımızdaki en dikkat çekici yanı Türkçeye gösterdiği özendir. Bir dil ustası olarak eserlerinde İstanbul Türkçesini en iyi kullanan yazarların başında gelir. Tıpkı tutkunu olduğu Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Refik Halid Karay gibi onun eserlerinde de okur Türkçenin tadına varır. Öz Türkçe furyasında dile, kalıcı olmuş kelimelere sahip çıkmış, onları ısrarla kullanmıştır. Eserlerinde kelimelerin çağrışımlarına ve anlam yüklerine,

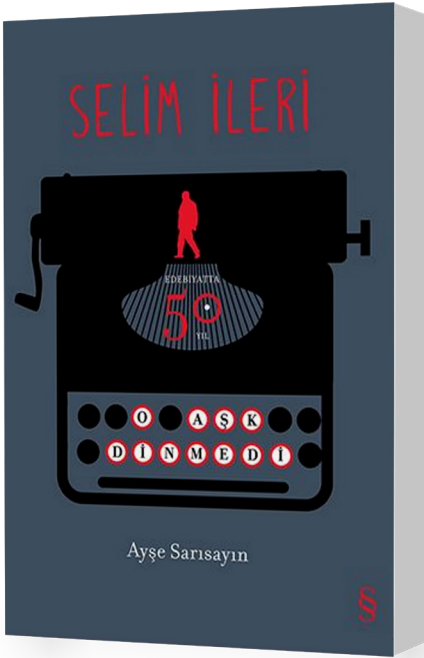

duyguları tam olarak yansıtmısına önem vermiş, çoğu kez şiirsel bir dilin peşinde olmuştur.

Selim İleri derin gözlemciliği, tarih ve yaşantı tutkunluğu ile emsalsiz bir İstanbul yazarıdır. Onun eserlerinde İstanbul bir mekân değil, yaşayan canlı bir organizma gibi romana katılır, bir karakter olarak ortaya konur. Unutulmaz tasvirlerle İstanbul'u bir masal şehrine dönüştürür. Kendisi de bir İstanbul Beyefendisi olan İleri, İstanbul'u yaşatan romancılardan biridir. O sadece romanlarında İstanbul'u anlatmamış, bizzat İstanbul üzerine düzyazılar kaleme almış, gezi yazıları ve hatıralar yazmıştır.

O, bir anlamda biraz da geçmiş zaman yazarıdır. İnsanların bir dönem çok önem verdikleri, büyük anlamlar yükledikleri anıların, eşyaların, değerlerin giderek nasıl anlamsızlaştığını, cansızlaştığını anlatırken, o içinden çıkılmaz “zaman” olayının peşine düşer. Naif bir yaklaşımla hayal ve gerçeği birbirine karıştırarak “geçmiş”e bakar.

Sanat serüveni boyunca sadece edebî eserleriyle değil, özellikle edebiyatımızın unutulmuş, gölgede kalmış değerlerini de ortaya çıkararak edebiyatımızı zenginleştiren, çoğaltan Selim İleri, herkesin sadece ve sadece kendisine baktığı bir edebiyat ortamında tam bir kadirbilirlikle geçmiş zamanın peşinde, keşfettiği edebî ışıltıları okuruna yansıtarak bir anlamda edebiyatımızın hafızası olmuştur. Bunu yaparken de edebiyata, birikimlerimize ayırıcı değil, kuşatıcı bir bütünlükle bakmış ve sonuçta Türk ve dünya edebiyatını özümseyerek her zaman yeni bir değer üretme çabası içerisinde olmuştur.

Selim İleri, edebiyatımızda, eserlerinde biçim problemini tümüyle çözmüş, az sayıdaki yazarlardan biridir. Hikâyesini “nasıl” anlatacağı konusunda, onu disipline etmede, biçime dökmede ustadır. Modern edebiyatın geldiği yeri, tüm imkânlarını iyi kavramış, özümsemiştir. Atmosfer yaratmada, psikolojik tahlillerde oldukça başarılıdır. Eserlerindeki yüksek gözlem gücü ve ayrıntı zenginliği hemen ilk bakışta hissedilir. Eserlerini coşkulu, duyarlı bir anlatıma yaslayan İleri, şiirsel düzyazının düzeyli örneklerini verir. Yaşadıklarından, okuduklarından, kurduğu dostluklardan yola çıkarak oluşturduğu sanat evreni kusursuzdur.

Eserlerindeki yüksek gözlem gücü ve ayrıntı zenginliği hemen ilk bakışta hissedilir. Biçim ve kurguya, öyküde anlatım sorunlarına oldukça yoğun kafa yorduğu, romanlarında bu sorunları tartışmasından bellidir. Onun ayrıca akışkanlık

ve ritim konusundaki dikkati belirgindir. Romanlarını coşkulu, duyarlı bir anlatıma yaslayan İleri, öykü-şiir yaklaşmasının düzeyli örneklerini verir. “Şiirsel roman” tanımı tam da onun romanlarında anlamını bulur. Bazen anlatımda serinkanlılığını koruyamayan, duygularını dizginleyemeyen yazarın melodramın sınırlarında dolaştığı da gözlenir. Yine de akıcı, kuşatıcı bir anlatım biçimi oluşturmayı başarır.

İleri, içerik olarak yerli ustaları, biçimsel olarak ise yabancı ustaları takip eder. Virginia Woolf, William Faulkner, Katherine Mansfield onun önemli kaynaklarıdır. Virginia Woolf’a onun eserlerinden kendi romanlarına parçalar aktaracak kadar tutkundur. Melodrama yaslanmaktan çekinmez ama bu duyguları yansıtmakta kullandığı yöntemler Virginia Woolf, Faulkner türü modern anlatı biçimleri olur.

Selim İleri’nin tutkunu olduğu tipler, her zaman yalnız, ömür boyu yalnızlığa mahkûm edilmiş incelikli insanlar olmuştur. Onun “tutunamayanlar” a tutkunluğu, bütün bir sanatını kuşatmıştır denilebilir. Hatıraların, ödeşmelerin, dolayısıyla “geçmiş zamanın peşinde” acıları, yalnızlıkları, hüznüleri dile getirir. Çünkü ona göre insanın ana rahminde başlayan yalnızlığı, tabuttaki yalnızlığına ulaşır. Aradaki her şey “yaşanmamışlıklarla” doludur. Bunu önlemeye yönelik her girişim sadece nafile çabalardan ibarettir: “Sevinçlerle örülü bir edebiyat değil benimkisi. Başlangıçta yazmak tutkuydu, sonraları o tutku hiç

dinmedi ama yazmak sadece acıyı dile getirmeye dönüştü. Başkalarıyla gerçekten özdeşlik kurduğunuzda sayısız kalp ağrısıyla yüz yüze gelirsiniz.”¹

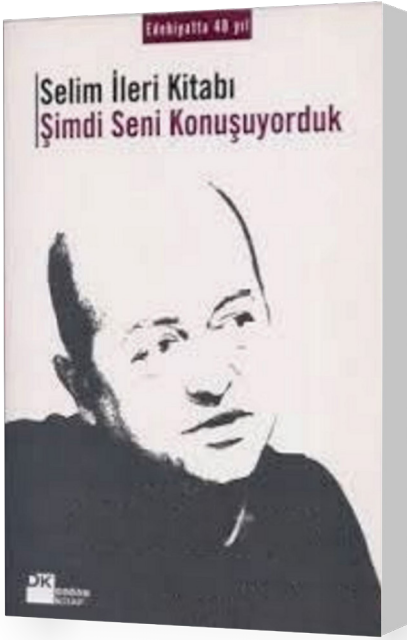
Yalnızlık, zaman, ölüm, yazı, geçmiş, fanilik kavramları etrafında yazarlara, yalnızlara bakar. Yalnızlaşma serüveninin nedenlerini irdeleyip ipuçları arar. Seslerinin niçin yankı bulmadığını, giderek niçin kendilerini yok etme pahasına yazıya gönül indirdiklerini gündeme getirirken bütün bu çabaların boşluğa düşmesini anlamaya çalışır. Romanlarında kimi anlatırsa anlatsın, acıların ortak olduğu, giderek kaçınılmaz hâle geldiği ima edilir. Edebiyat dünyasında hakkı yenmiş, üzerinde yeterince durulmamış, gerekli ilgiyi görmemiş, her şeyden uzaklaşıp âdeta kendileriyle mücadele etmiş, çileler, acılar çekip yok olup gitmiş yazarların dünyasına eğilip mevcut edebiyat ortamına ağır eleştiriler getirir, hayatla, ortamla yüzleşir.

Öte yandan toplumsal hayatta yaşanan acıların, yıkımların, darbelerin yazarlık tutumuna etkilerini aktarır. Aslında anlatıcı (Selim İleri) kendini anlatmak için bu yazarlara, onların yazdıklarına başvurur. Yazarlık serüveni boyunca Abdülhak Şinasi Hisar, Halid Ziya Uşaklıgil, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Samet Ağaoğlu, Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Sait Faik, Bilge Karasu gibi edebiyatımızın ustalarının izinde bir edebiyat üreten Selim İleri'nin, başka biçimler, sesler ve duyarlıklarla bu yazarlara eklemlenecek bir yazar portresi ortaya koyduğu söylenebilir.

Selim İleri sadece öykü, roman gibi ürünlerle değil, inceleme, deneme ve eleştirileriyle de edebiyatımıza büyük katkıları olmuş bir yazardır. Erken dönemdeki oldukça sert, keskin, giderek hırçın eleştirmenlikten, daha sonra olgun, tahlile yaslı bir eleştirmenliğe doğru yol almıştır. Yazar, öz güvenine yaslanarak yaşarken kendi yüzleşmesini de yapabilmıştır: “Bir bilirkişi edasıyla yazıyordum *Çağdaşlık Sorunları*'nı, çağdaş edebiyatımızın bilirkişisi. (...) Halide Edib için o kitapta yazdıklarımdan pişmanlığım uçsuz bucaksız. Alay ettiğim *Handan*, *Sinekli Bakkal*, *Akile Hanımın Sokağı* sonraları çok önemseydiğim romanlar oldu. (...) *Çağdaşlık Sorunları*'nda *Fatih-Harbiye*'yi yerden yere çalmaya kalkışmıştım. (...) *Çağdaşlık Sorunları* yayınlandığında ilgi toplamıştı, hemen yeni

¹ Selim İleri, *O Aşk Dinmedi*, Everest Yayınları, İstanbul 2017, s. 319.

basımı yapıldı, küçük bir yayınevinin yayını olmasına karşın. Sonradan tam tersini yazdığım görüşlerim, gözlemlerim pek önemsenmedi, etkilemedi. Yıllar içinde şunu saptadım: olumlayıcı yazılar değil; sığ okumalar sebebiyle, yalnızca horgörüler etkili olabiliyor. Gelişkin bir edebiyatta asla rastlanmayacak bir durum.”²

Onun eserlerinde tasvir önemli bir yer tutar. Özellikle çevre tasviri, onun en sık başvurduğu yöntemidir. Renkler, bitkiler, gökyüzü onun eserlerinde oldukça fonksiyoneldir. “Sanata yönelişimde çiçeğin ve yeşilin rolü büyüktür.” diyen İleri’nin kimi metinleri sanki uçsuz bucaksız bir botanik galerisinde, çiçekler, bitkiler bahçesinde geçer: Kamelya, gül, boru çiçeği, sümbül, leylak, kasımpatı, narçiçeği, papatya, karanfil, yasemin arasında. Çiçekler onun metinlerinde sadece bir çiçek olarak yer almaz. İleri, çoğu kez çiçekleri bir durumu, bir duyguyu izah etmek için

kullanır.

Sanat anlayışını kuramsal yazılar yanında romanlar ve öyküler aracılığıyla da açıklar. Eserlerinde kendisine yöneltilen bütün eleştirilere bir cevap olsun diye sanat görüşünü ifade edecek bir kahraman oluşturur. Bu yüzden pek çok anlatısı bir sanat görüşü savunması gibidir. Bu eserlerde edebiyat görüşünü temellendirir, edebiyatın hayattaki yerini, çeşitli yargıları tartışır. Kimi metinlerinde de edebiyatın kendisi, sanatın sorunları ana izlektir. Bu eserlerde kurgu, yaratım, gerçeklik, güzellik sorunları tartışılır.

Selim İleri hiç şüphesiz modernist bir yazardır ama diğer yandan da tutkulu bir mazi, geçmiş tutkunudur. Onun mazi, birikim ve yerlilik yaklaşımı Osmanlıcılık olarak algılanmış, ağır eleştirilere uğramıştır. Türk edebiyatının büyük bir tarihî belleğidir. Gerek inceleme, deneme yazılarında gerekse bizzat romanlarında Türk edebiyatının şiirsel tarihini yazmıştır. Romanlarının ağırlıklı konusu edebiyat ve büyük edebiyatçılardır. Hasan Bülent Kahraman’a göre Selim İleri’yi asıl ilgilendiren, kendisinininkî kadar başkalarının da anılarıdır. Bu anlamda anımsamak, İleri için unutuşa karşı bir direniş alanıdır. Çünkü yazı gerek bilincin gerekse imgelemin zamana karşı direnişidir: “Bütün bunları alt alta koyduğumuzda Selim İleri’nin yapıtında, neyle ilgilenirse ilgilenir, ana meselenin hafıza olduğunu açıkça söylemek mümkün. Onun ede-

² Selim İleri, *Bir Gölge Gibi Silineceksin*, Everest Yayınları, İstanbul 2019, s. 238-240,

biyatını hayatın değişkenliği karşısında değişmeyen bir varlıksallığa büründüren, hatta belki de onu bir yazarlık misyonuyla yükleyen öncelikle budur. Bu, İleri'nin edebiyat incelemecisi kimliğinde de bellidir. İleri, tıpkı Nabokov, tıpkı Eliot, tıpkı Tanpınar gibi büyük bir edebiyatçı olarak bu kimliğini salt kendi yaratisıyla değil kendisinden öncekilerin yaratılarıyla da ilişkiye geçerek oluşturmuştur.”³

Selim İleri, köşklerin, yalıların, inceliklerin; hayatı boyunca toplumla sağlıklı ilişkiler kuramayan burjuva insanların yazarıdır. O, eserlerinde gitgide sevgisizliğe ve ikiyüzlülüğe doğru yol alan insan ilişkilerinden; birey olmanın anlamını kavrayamamış insanların acılarından, bunalım ve çıkmazlarından söz eder. Onun romanlarındaki insanların sonu hep kaçınılmaz olarak yalnızlığa ve acıya çıkar. Çünkü evren tümünden sevgisizlikle kaplanmış. İnsanlar arasındaki incelik ve hassasiyet günden güne azalmaktadır. Bazı kesimlerce son eserlerinin popüler yanlarının ağırlık kazandığı yönünde eleştiriler yapılır. Ahmet Oktay onun edebiyatını şöyle tanımlar: “Selim İleri'nin popüler romancı kimliğine bürünerek eni-konu siyasal romanlar yazdığını söyleyeceğim.”⁴

Sanat ve Hayat

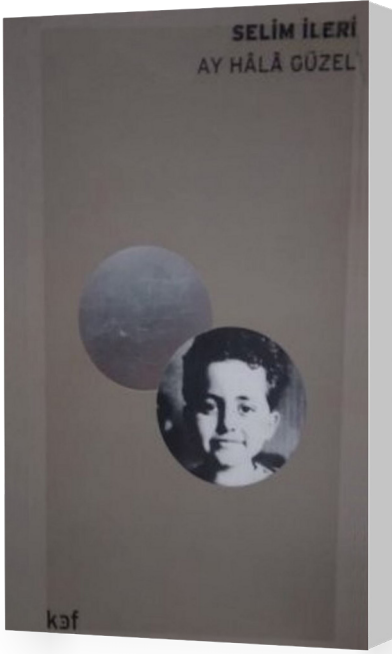
Selim İleri sanat-edebiyat hayatı boyunca Türk edebiyatının büyük birikimini günümüze taşıyan bir “köprü görevi” görmüştür. Edebiyata, birikimlerimize, ayırıcı değil kuşatıcı bir bütünlükle bakabilen ve yazarlık serüveni boyunca hep adil, tek ölçütün edebiyat olduğu bir eleştiri anlayışını benimser. Daha önce yaptığı hatalarla da yüzleşmekten çekinmez. *Ayraç* dergisinde kendisiyle yapılan söyleşide “Bizim kuşak kutuplaşmanın bedelini ağır ödedi. Bizim toplumun en büyük sorunlarından birisi ‘ikileşme!’ İklim bile değil ikileşme. Sürekli bir karşı taraf var, onu yok edelim. Köprü bulunabilir. Köprü kurulması lazım.” der ve bir anısını şöyle aktarır: “Sevinç Çokum’un ilk hikâye kitabı yayınlandığında Behçet Necatigil ‘al bunu oku’ diye vermişti bana. Aldım okudum, geri götürdüm. ‘Nasıl buldun’ dedi. ‘Canım işte Sağcı...’ falan. Birden elimden kitabı alıp fırlattı yatağın üzerine, ‘okuma sen, siz okumayın, siz Solcu olun, onlar da sizi okumasın’ diye bağırdı. Hâlâ gözlerimi yaşartır. (Selim İleri'nin gözlerinden birkaç damla aktı burada!) Sonra Sevinç Hanım’a anlattım bunu, çok yakın iki dost olduk. Biz antoloji hazırlarken sağ mı sol mu hiç bunlara bakmadık.”⁵

Selim İleri'nin düşünce, tarih ve yurt sorunlarını kavrayışı bakımından Attilâ İlhan-Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir ortalaması olduğu söylenebilir. Bir sanatçı duruşu olarak muhtemelen Behçet Necatigil-Ziya Osman Saba onun olmak istediği kişilerdi. Şehir bilinci Abdülhak Şinasi Hisar ve Tanpınar kaynaklıdır.

³ Hasan Bülent Kahraman, “Selim İleri, Bellek ve Gelenek”, Handan İnci, *Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s. 59.

⁴ Ahmet Oktay, *Şeytan, Melek, Soyтары*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 194.

⁵ Ömer Faruk K., Hüseyin Çelik, *Ayraç*, Yıl: 7, Ocak 2016, Sayı: 75, s. 12

Özellikle merhamet, acımak, şefkat ve tüm insanlara empatiyle bakışı onu çok sevdiği Reşat Nuri Güntekin'e yaklaştırır.

Selim İleri hiç şüphesiz Batı düşüncesini benimsemiş ama bir şekilde Doğu toplumunun içinde yaşıyor olduğunun bilinciyle sentezci bir düşünce içinde olmuştur. O, özellikle edebiyatının son dönemlerinde ötekileştirmeden, sınırlar koymadan, birleştirici, uzlaştırıcı bir isim olmaya gayret etmiştir. Solda ve sağda, belli bir uygarlık çizgisini tutturmuş kişilerin, içinde bulunduğumuz kültür bulanıklığına karşı birleşebilecekleri umudunu hep taşımış, mahalleler arasındaki sınırları yıkmaya çalışmıştır.

Özellikle son romanlarında hep şefkati, merhameti anlatmak, öne çıkarmak ister. Farklı görüşleri, farklı inançları, farklı kültürleri birbirine yaklaştırmak, birbiri içinde yok olmasını amaçlayan eserler ka-

leme alır. Yıllar sonra, yaşadığı acı tecrübeler yanında, şefkati ve merhameti erken dönemde Kemalettin Tuğcu, daha sonradan ise Reşat Nuri Güntekin ve Dostoyevski'den öğrendiğini belirtip Dostoyevski'nin şu sözünü hatırlatır: "İnsanı insan yapan tek şey merhamet duygusudur." Dostoyevski'de merhamet sahnelerinin oluşumunu şöyle açıklar: "Dostoyevski'nin büyük merhamet sahneleri derin acı çekişlerden, bazan öfkelerden, bazan inanılmaz vicdan azaplarından sonra gelir. Bir olgunlaşmayı, gönül eğitiminin varabileceği üst aşamayı simgeler. Dostoyevski arınmanın yöntemi saymıştır acıma duygusunu."⁶

Selim İleri, farklı görüş ve düşüncelere saygıyla bakan, insanları kamplara ayıran, birbirine nefret hissi uyandıran olaylardan uzak durmuş, önceliğini insan olmaya vermiş, onları sevgiyle kucaklamaya çalışmış, merhamet ve şefkatle temel ilke olarak kabul etmiş, tüm yazılarında insanlığın en büyük değerinin merhamet olduğunu vurgulamış, bunu da edebiyatına yansıtmış bir yazardır.

Onun hayat görüşlerinden biri de gönül eğitimidir. İleri, büyük bir kaos, çarpılma ve us yarılması yaşanan toplumun kolektif travmalarını, bastırılmış duygularını aşabilmek için topyekûn bir gönül eğitiminden geçmesi gerektiğini düşünür. Sadece ekonomik, siyasal gelişmenin değil; duygusal ve kalp

⁶ Selim İleri, *Ay Hâlâ Güzel*, Kaf Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 88.

eğitiminin, manevi olgunluğun oluşması gerektiğini belirtir. Toplumun içsel bir yolculukla, bir arınma ile rahatlamasının önemine vurgu yapar. Gönül eğitimi ile toplumun hoşgörü, empati, anlayış gibi değerler açısından gelişmesi gerektiğini ifade eder. Selim İleri, Süheyl Ünver, Malik Aksel ve Necatigil'i anarak onların soy sanat-edebiyat anlayışlarını över ve özellikle bir sanat eserinin, edebî metnin değerlendirilmesinde ideolojilerden uzak, geniş görüşlülüklerinin altını çizer. Nezihe Araz'dan söz ederken, bir kez daha gönül eğitimini gündeme getirir. Burada biraz da tasavvufi anlamda gönül eğitimi kullandığını belirtir.

Selim İleri hayatı merhamet ve acımak üzerinden kavrar, hayat görüşünü biraz da bu kavramlarla izah eder. En yakındayken bile insanların birbirini anlamadan, kavrayamadan yılların geçip gitmesini hüznle anar. Oysa acımak, merhamet insanları birbirine tanıtır, yaklaştırır. İlk gençliğinde yaptığı hırçınlıklar onun arınmasını, olgunlaşmasını sağlamış gibidir. Stefan Zweig'tan şu alıntıyı yapar: “Yalnız acı, insanı bilge yapar.” Merhametin sanat eserinin yüceliğini sağlar mı sorusunun peşinden giderken, merhamet romanları olan Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* ve *Cinler*'ini anar. Ahmet Muhip Dıranas'tan dayanak getirir: “Hangi ölmez eser merhametsizdir.”

Türk Romancılığındaki Yeri

Türk romanında 1970'lerde özellikle üç modernist romancı öne çıkar: Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu, Selim İleri... Bu üç yazar, dönemin gözde edebiyat akımı olan toplumcu gerçekçilik anlayışını farklı biçimlerde yorumlar ve romanlarını farklı anlayışlarla oluştururlar. (Bu üç yazarın da bir şekilde Kemal Tahir'le yollarının keşişmiş olması ilginçtir.) Selim İleri, dönem edebiyatının yerleşik ve egemen yapılanmanın favori eğilimi olan sosyal muhtevalı eserlerinden çok, bireyi ve onun duygusal dünyasını hedefleyen eserler üretir. Ancak bu tutumu, bir tür başkaldırı olarak görüldüğü için, mevcut edebiyat iktidarınca ağır eleştirilere uğrar. Gericî, küçük burjuva yazarı olarak nitelenir. Bu çevreler, İleri'yi usta bir anlatıcı kabul etmekle birlikte, “küçük oba”lardan “memleket”e yönelmediği sürece sanatının tıkanacağını ileri sürerler.

İleri, bu çevrelerce bir yandan da piyasa romanları duyarlılığına açık kapı bıraktığı için eleştirilmektedir. Oysa o, toplumsal mücadelede bireyin unutuluşunu eleştirir: “Pankartlarda insan yalnızlığından söz açılmayacaksa, bir şeyler hep eksik kalacak...” Ona göre bireysel mutsuzluğun, bireysel açmazın nedenlerinden biri elbette içinde yaşanılan çevre ve toplumsal yapıdır. Ancak yetmişlerin ortamı bu kadarına bile izin vermez. Atmosferin beklediği, sloganlara ve siyasal söyleme yaslanan romanlardır. Zaten duygusal ve incelikli tutumu nedeniyle bu tarza mizaç olarak uygun değildir. Kendisi de benzer bir açıklamada bulunur. Aynı zamanda cinsellik sömürüsüne başvurmak gibi toplumculuk sömürüsüne de düşmek mümkündür. Selim İleri, bu atmosferde *Bodrum Dörtlemesi* ile kendi roman anlayışını oluşturur. Giderek gelişen, derinleşen romanlarıyla Türk romancılığında kendine has bir yer edinir.

Romanlarda Anlatım Biçimleri

Bilinç akışı ve şiirsellik, Selim İleri'nin eserlerinde uyguladığı en yaygın anlatım biçimidir. Selim İleri, pek çok söyleşisinde bilinç akışı tekniğini Virginia Woolf, Katherine Mansfield ve William Faulkner'dan öğrendiğini, eserlerinde onlardan etkilendiğini belirtir. Bilindiği gibi bilinç akışı, modern insanın içe dönük suskunluğunun güçlü bir sesi olmuştur. Daha açık bir deyişle, modernizmin yeni ve eleştirel dili. Bu, modern insanın yaşadığı kaotik ortamın, modernizmin bilinçte yarattığı gelgitlerin bir anlamda dışa vurumudur. Hız çağının ve zaman algısının yarattığı tahribatın ifadesi, bilinçaltının, psikolojik derinliklerin yansıması: “*Deniz Feneri*”ni okumam bir iki yıl sürdü. Ardından Joyce okumaya çalıştım. Derken Faulkner, Murat Belge'nin çevirisinden *Ağustosta Işık*. Ama hep *Deniz Feneri*'ndeki iç dünyalara açılış, söz gelimi Lily Briscoe'nun yarım kalan resmini bitirşi, James'in Mr Ramsay'in baskısından iç dünyasında kurtuluşu... Bilinç akımını hazırlayan bu romanlarda iç dünyaların didik didik edilmesi sanki yazmak istediklerimin çekirdeği idi. İşte öylece, bilinç akımıyla hesaplaşarak, ödeşerek, yeniden yeniden öğrenmeye çalışarak yıllar geçip gitti.”⁷

Bilinç akışı metinlerinin temel özelliklerinden biri de şiirsel yapılarıdır. Bu eserler, yoğunlaştırılmış anlatımı, imge ve sembol kullanımı ile söz dizimi özellikleriyle şiire yaklaşır. Bu nedenle bilinç akışı öncüleri için “şair”, eserleri için ise “şiirsel” yargısında bulunulur. Selim İleri'nin romanlarının en temel öğelerinden biri şiirselliktir. Romanlarda coşkulu, lirik bir atmosfer hâkimdir. Anlatıcı kendi sesiyle değil, duygu anının sesiyle konuşmaktadır. Şiirsel metinlerde soyut, imgesel ve simgesel bir anlatım tercih edilir. Bu metinlerde dil işçiliği iyice incelmış, felsefi boyut derinleşmiş, anlam soyutlama ve metaforlarla zenginleştirilmiş bir hâldedir ve okurdan dikkat ve çaba isteyen biçimsel bir yapı oluşturulmuştur. Evet, biçim ağırlık kazanmıştır ama metinlerde geometrik bir kurulum ya da suni bir çaba hissedilmez. Anlamı silecek bir arayış yoktur. Tam tersine yoğunluk ve şiirsellikle anlam parlatılmıştır. Akışkanlık, şiirsellik ve yoğunlukla oluşturulan metinlerde anlam öbekleri simgesel ifadelerle izah edilir. İşte tüm bu özellikler de onu kaçınılmaz olarak düzyazının gerçekliğinden uzaklaştırıp şiire ve onun imkânlarına başvurmasını zorunlu kılar: Şiirsellik tam da budur.

Selim İleri'nin romanlarının temel özelliklerinden biri de melankoli ve melodram ile ilişkisidir. Acının, yalnızlığın, tutunamamışlığın, özellikle “mağdurun dili”nin edebiyatın diline nasıl evrileceği, edebiyatın tartışmalı konularından biridir. Acı, bayağılaştırmadan, abartılmadan ve gözyaşı sömürüsüne başvurulmadan yaşamsal bir deneyim olarak nasıl dile getirilecek, nasıl estetezi edilecektir? Çoğunlukla “kötümser-iyimser” yazın/yazar kavramları etrafında gelişen bu tartışmalarda temel sorular şunlardır: “Sanat şen midir?”, “Acı anlatılabilir mi?” Bu soruların yanıtı genelde melankoli ve melodram kavramları

⁷ Selim İleri, *O Aşk Dinmedi*, Everest Yayınları, İstanbul 2017, s. 318.

üzerinden verilir. Melankoli, edebiyat için yaratıcı bir “zemin” olarak değerlendirilirken, melodram bu hâlin sanat dışı çizgisi olarak nitelenir. Selim İleri, duygu yoğunluğunun etki gücünden yararlanırken melodramla arasındaki sınırları belirsiz çizgilerle ayırır. Bu nedenle metinleri riskli bir aralıkta seyreder. Farklılıklar dikkatle ayrıştırılmadığında olumsuz yargılara pekâlâ kolayca sağlam dayanaklar bulunabilir. Melankoli, Selim İleri’de içerikten çok “biçimsel” bir tercihtir. Melankoli, romanlarda hayatı çözümlemek için bir keşif ve tefekkür zemini yaratır.

O, Türk romancılığında tasvire önem veren yazarlarımızdandır. Kuşkusuz tasvirde aslanan, anlatılan şeyi sadece göz önüne getirmek, göstermek değil; anlatıcının aradan çekilerek gösterilenle okuru karşılaştırmaktır. Onda “okuyormuş” hissinden çok, “görüyormuş” hissini uyandırmaktır. Ancak tasvir, sadece bir “gösterme” değeri taşımaz. Anlatıma giren nesnenin bir nedenselliğe de yanıt vermesi gerekir. Bundan dolayı tasvirin yalnızca estetik bir işlevi yoktur. Fiziksel atmosfer yaratmanın ötesinde, anlatıya anlam kazandırma ve dramatik yapıya katkı, onun temel işlevlerindendir. Anlatıyla bütünleşmemiş, ek ya da yama gibi duran tasvirin yapmacık bir süs olmaktan öte bir anlamı yoktur. Anlatıma hiçbir şey katmayan, onu çoğaltıp zenginleştirmeyen işlevsiz bir betimleme, gereksiz bir bilgi yığılmasından başka bir şey değildir.

Onun romanlarında tasvir hem geleneksel hem de imgesel fonksiyonlarıyla kullanılır. O, roman dünyası kurmada betimlemenin gücünden, kelimelerin çağrışımından alabildiğine yararlanır. O, mekânı, nesneleri neredeyse romanın bir kahramanı gibi ele alır. Nefes alıp veren, insanlarla aynı kaderi paylaşan, yaşayan bir canlı olarak romana sokar. Öyle ki bazen tasvir anlatılan şeyin öznesi olur. Her şey onun üzerinden, ondaki değişim ve durağanlıkla açıklanır. Bir başka deyişle tasvir, kimi zaman olayı, anlatılan şeyi derinleştirip yoğunlaştıran bir fonksiyon yüklenirken kimi zaman da bizzat anlatılan şey, özne olur. Kısaca tasvir Selim İleri’nin romanlarında bir süs, bir çerçeve olmaktan öte, zaman zaman “olmazsa olmaz” bir fonksiyon yüklenir.

Selim İleri romanlarında nesneler çok önemlidir. Edebiyat tarihinde pek çok yazar, nesneleri bazen kişiyi tanımlayacak, karakterini ortaya çıkaracak, kişinin toplumsal konumunu belirleyecek bir çeşit imge, hatta eserin gerçekte bağlantısını kuran bir çeşit kurmaca ögesi olarak kurgular. Eşyalar, evler, çeşitli mekânlar karakterle aynı kaderi paylaşır ve onun ruh durumunu izah etmek için bir imkân olarak kullanılır. Nesnelere bakış, edebî eserde oynadıkları roller, yazarın anlatma biçimine, anlatı stratejisine ve bakış açısına göre değişmekte; kiminde kurmacanın merkezi, kiminde metaforik bir işlev, kiminde de ana karakter olarak değerlendirilmektedir. Aslında yazar, “teknik” bir nesneyi bir dokunuşla “estetik” bir nesneye dönüştürür.

Türk romanında nesneyi estetik bağlamda kullanan yazarların başında Selim İleri gelir. Onun karakterleri, içinde yaşadıkları evin, eşyaların, elbiselerin, sosyal çevrenin ve nesnelerin bir özeti, bir yansımasıdır. Selim İleri, roman

dünyasını kurmada nesnelerden ve onların çağrışımından yararlanırken, mekânı ve nesneleri neredeyse romanın bir kahramanı gibi ele alır. Nefes alıp veren, insanlarla aynı kaderi paylaşan, yaşayan bir canlı olarak romana sokar. Öyle ki bazen nesneler anlatılan şeyin öznesi olur. Her şey onların üzerinden, ondaki değişim ve durağanlıkla açıklanır. Bir başka deyişle nesneler, kimi zaman olayı, anlatılan şeyi derinleştirip yoğunlaştıran bir fonksiyon yüklenirken, kimi zaman da bizzat anlatılan şey, özne olur.

Sinemayla yakından ilgilenen, çok sayıda senaryo yazan, yönetmenlik yapan Selim İleri, romanlarında görüntünün imkânlarından yararlanan ve çoğunlukla “göstererek” anlatan bir yazardır. Selim İleri, pek çok romanında kamera-göz anlatımını yeğlerken, zaman zaman anlatmaktan çok göstermeyi, daha doğrusu göstererek anlatmayı hedeflemiştir. Onun romanlarında bol bol resimler çizilir, fotoğraflar aktarılır. Daha çok yapılan eylem, onun arkasındaki mekânın resmedilmesidir.

Selim İleri’nin özellikle 1980 sonrası yazdığı eserlerinde bir kırılma, yeni bir yönelim görülür ve romanlarını postmodern anlatıya yakın bir kurguyla oluşturur. Yazma serüveni ile gerçek ve kurgu arasındaki ilişki, kitapların temel sorunsalıdır. Metnin yazılış süreci anlatının ana sorunsalıdır; yazar, okura okuduğu metnin kurgusal olduğunu kabul ettirir, sürekli bakış açısı değişir, hikâye içinde hikâye anlatılır, okura okuduğu şeyin bir gerçek değil, bir oyun olduğu hatırlatılır. Metinde roman ve öykünün yapısı ile teorisi tartışılır, kısaca kurgu tüm sayfalara nakşedilir. Onun romanlarının çoğu bu özellikleri gösterir ve bir sanatçı romanıdır. Postmodern yazının ayırt edici özelliği olan üstkurmaca, onun sıklıkla kullandığı bir postmodern anlatım biçimidir: “Ne var ki, gevşek bir yaklaşımla bu kitapları postmodern roman diye nitelendirmek yanlış olmaz. Gerek metinler arası ilişkiler yönünden, gerek karakter-gerçeklik ilişkisi bakımından gerekse de metnin içerdiği uzam-zaman kırılmaları bu kitapları kendi türlerinin başyapıtlarına dönüştürmüştür. Kurmacanın aynı zamanda bir üstkurmaca hâline gelmesi bu kitaplarda sıklıkla rastlanan bir durumdur. Ne var ki, üst kurmaca sadece yazarın dolaylı ve nötr bir tercihi değildir. Romanın dokusu, bağlamı ve göndermeleri bu açılımı zorunlu kılar. Zaten üstünde en çok durulması gereken husus odur.”⁸

Selim İleri’nin, *Saz, Caz, Varyete* siyasal ve toplumsal bir parodi olarak karnaval anlatıma en fazla yaklaşan romanıdır. Düşlerin, fantezinin ve gerçeğin iç içe geçtiği; asıl olarak kara mizaha ve ironiye yaslanan roman, “karnaval anlatım”ın da en iyi örneklerinden biridir. Ahmet Oktay, onun bir anlatım biçimi olarak karnaval anlatımı tercih ettiğini, ancak Bahtin’den değil, Peter Bürger’den yola çıkarak farklı bir “karnaval” tanımı yaptığını belirtir ve Selim İleri romanını bu bağlamda inceler: “Kara mizahın, alayın ve dedikodunun işlevine ‘Kötü niyet ve Daemon’ başlıklı alt bölümde değindim. Burada son kez şunlar

⁸ Hasan Bülent Kahraman, “Selim İleri, Bellek ve Gelenek”, Handan İnci, *Selim İleri Kitabı-Şimdi Seni Konuşuyorduk*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s. 54.

belirtilebilir: Peter Burke, ‘karnavalda gerçek ve simgesel üç ana tema vardı: Yiyecek, cinsellik ve şiddet’ diye belirtir. Karnavalın ‘kutsal şeylere saldırmayı’ da kapsadığını belirten Burke, şunu ekliyor: ‘Cinselliğin yemeyi ve şiddeti birleştiren bir orta nokta olduğu düşünülebilir.’”⁹

Romanlarında Tematik Yönelimler

Onun romanları tam bir kültür ve edebiyat tarihi gibidir. Hayatın görünüşü, yazarlar, şairler, sanatçılar, insanlık durumları, görüşler, felsefeler ve anlayışlar bu ansiklopedik romanlarda yer bulur. Edebiyat anlayışları, kuramlar ve eleştiri biçimleri de aynı şekilde romanlarda gündeme gelir, tartışılır. Selim İleri’nin romanlarının ana temalarının “zaman” ekseninde edebiyat, müzik, resim, tiyatro ve opera, genel olarak da sanatın ve edebiyatın yorumlanması olduğu düşünülürse, karakterlerin de seçkinler, entelektüeller ve edebiyatçılar arasından seçilmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Bir entelektüel olan anlatıcı, hayat, resim, müzik, edebiyat ve siyaset hakkında derinlikli bilgiler aktarır. Anlatıcının çocukluk, ergenlik ve olgunluk dönemleri iç içe bir hâlde romana serpiştirilir. Onun eserlerinde çoğunlukla anlatıcı ile yazar (İleri) özdeşleşmiştir. Anlatıcı, olayları ve durumları kronolojik bir sıra izlemeden, zaman geçişleriyle oluşturur. Küçük bir enstantanede anlatıcı çocukluğuna döner, şimdi ile geçmiş birlikte ilerler.

Aslında anlatıcı, edebiyata ve sanata bakarken kendi sanatının da altyapısını, manifestosunu oluşturmaktadır. Bu bölümler, edebiyat tarihi konusunda yazılmış denemeler gibidir. Pek çok edebiyatçı anılarak roman içinde kurmacanın temelleri tartışılır. Roman türünün bizzat kendisi, romanın ana vurgularından biri olur. Yazarların roman türüne katkıları, özellikleri ve roman anlayışları gündeme getirilir, romanın işlevi konusunda kuramsal görüşler ileri sürülür.

Anlatıcı, bütün dikkatini zamanın değişimine, insanın ve olayların değişik zamandaki yansımalarına, estetik teorilerine, insan psikolojisine, doğanın eşsiz görünümüne, mevsimlerin değişimine, binbir çiçeğe, mekânın şekline ve donanımına, insandaki etkilerine, müzik eserlerine, büyük tablolara ve edebiyat tarihine vermiş; ayrıntılardan hayat bilgeliği devşiren büyük bir gözlemci gibidir. Anlatıcı, deneysel tecrübenin peşindedir ve yaşanmışlıklardan yola çıkarak insan psikolojisinde derinleşir, olaylarla bütün bunları örnekler. Yaşanan olayların nedenini izah eder, duygu ve düşünce planında bilimsel bir tutarlılığa ulaşmak ister.

Selim İleri’nin bütün romanlarında zaman ana karakterlerden biri olmakla birlikte aynı zamanda en güçlü temadır. Onun romanlarında geçmiş zamanın içinden yaşanmışlıklar çekip çıkarılır ve onlara hayat verilerek bu anlar kullanışlı bir tecrübeye dönüştürülür. Hafıza âdeta geçmişi bugüne getirerek zamanı yeniden kurar. Anlatıcı, insan zihninin labirentlerinde gezinirken kalıcı

⁹ Ahmet Oktay, *Şeytan, Melek, Soyтары*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 113.

tespitlerde bulunur. Selim İleri, aşkı, güzel sanatları, toplumsal hayatı ve insan ilişkilerindeki incelikleri eserine yansıtırken, şimdiki zamana ve geçmişe ait bilinç kaymalarıyla çağrışımların peşinden insanlık meselelerine dokunur. Selim İleri romanlarında belleği yeniden yorumlarken, olayları ve durumları düz, tarihsel bir sıra içinde değil, anımsamalarla, kesme ve birleştirmelerle karmaşık bir düzlemde kurgular. Böylece zamanın düz çizgisini bozar, onu yeniden düzenler.

Yaşarken sesleri yankı bulmamış, sükût suikastına uğramış yazarların dünyasını romanlaştırır. Onları anlatırken edebiyat tarihinin içinde gezinir, anıları, yazıları ve duyumları tartışır. Ancak bunları kurmacanın güzelliğinde ve tadında gerçekleştirir, tümünü kurmacanın karakteri hâline getirir. Bu arada edebiyat ortamıyla yazarlar arasındaki nezaketsizliğe ve acıyı çoğaltan çekememezliğe dikkat çeker. Doğu-Batı arasında gidip gelişi, müziğe, resme ve edebiyata bakışı, dostlukları ve düşmanlıkları giderek bütün bir hayatı eserlerinin konusu yapar.

Yazmak sorunu onun bütün romanlarının ana temalarından biridir. Selim İleri, bir anlamda poetik görüşlerini romanlarında açıklar, romanlarında bir karakter üzerinden söz alır. Edebiyat ortamına ilişkin görüşlerini, itirazlarını ve savunmasını bu karakter üzerinden yapar. Onun romanlarının konusu yazarlar, kitaplar, edebiyat dünyası ve yazmanın sorunlarıdır: “Zannediyorum bu okumalar beni yazmaya itti. İki türlü yazarlık olduğunu düşünüyorum: Biri yaşamdan yola çıkarak yazı yazanlar, diğeri eserlerden... Ben daha çok eserlerden yola çıkarak, onlardan edindiğim heveslerle yazı yazmaya başlamış biri sayıyorum kendimi.”¹⁰ Bu yüzden romanlarının çoğunun ana karakteri yazarlar ve romanlardaki karakterlerdir.

Tıpkı Adalet Ağaoğlu ve Oğuz Atay gibi Selim İleri’nin romanlarında da intihar teması yaygın bir biçimde işlenir. 1970’lerin romancıları kent yaşamına eğildiklerinde ve özellikle aydınları anlatmaya başladıklarında, intihar kendiliğinden tartışılması gereken bir durum olarak ortaya çıkar. Çünkü intihar konusu, hem çağ eleştirisini hem de tüm itirazları bünyesinde barındırır. *Cehennem Kraliçesi*’nde intihar bir olgu olarak gündeme gelir. *Kırık Deniz Kabukları*’nda Halid Ziya’nın intihar eden oğlunun hikâyesine eğilinir. *Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak*’ın ana teması da yine intihar olgusudur.

Eserlerdeki Otobiyografik Yansımalar

Türk edebiyatında Selim İleri kadar kendini, edebiyatı, romanlarının ana çatısı, teması ve malzemesi yapmış bir başka yazar bulunamaz. O, yazarlığı boyunca kimi, neyi anlatırsa anlatsın çoğu kez kendisini anlatır. Pek çok romanında hatıralarından ve yaşantısından izler vardır. Son romanlarında bu durum daha da belirginleşerek giderek “Selim İleri” olarak yer almaya başlar.

¹⁰ “Selim İleri ile Söyleşi”, Ethem Baran-Şaban Özüdoğru, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Sayı: 52-53, Haziran-Temmuz 2004.

Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak romanı bunlardan biridir.

Selim İleri'nin bu romanda doğrudan kendisi söz alır: “Kaçınıcı sayfadadır, bakmak gerek, kendi adımı kullandım, Selim diye yazdım. İlk kez anlatıcının benden başka kimse olmadığını açıkça belirtiyordum. Epey tereddüt ettim, fakat sonunda vazgeçmedim. Aslında bir yenilik de değildi; dünya romanında yapılmıştı, söz gelimi Duras'ın *Sevgilisinde*. Romanın durmaksızın nitelik değiştirdiği bir çağda yaşıyoruz. Attilâ İlhan'la her hafta cuma ya da cumartesi günü mutlaka buluştuğumuz yıllar... Ona anlattım, galiba beş on sayfasını da okuttum. André Malraux'nun sözünü o söyledi, ‘Her roman aslında bir otobi-yografidir’. Bir anahtar, bir kılavuz oldu bu söz. Belki taa Flaubert'e kadar geri dönebilir, *Madam Bovary*'ye... Yazmak denen o çok karmaşık edimin teşrih masasına yatırılması bir anlamda. Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nu düşünüyorum, o romanda anlatıcının adı yoktur, ama besbelli Peyami Safa. Attilâ İlhan daha da atak davranıyor, aynı otobi-yografik özelliğin şiirde de varlığını sürdürdüğünü söylüyordu. Şiir kitaplarına yeni basımlarında eklediği ‘Meraklısı İçin Notlar’ı hatırlatmıştı; gerçekten çoğunda özyaşamöyküsüne açılan bilgilendirmeler karşımıza çıkar.”¹¹ Son kitabı *Yalnız Evler Soğuk Olur* yeni bir biyografik romandır. Roman anlatıcısı (Selim İleri), çocukluk ve ilk gençlik hatıralarını, yazma tecrübelerini hikâye eder. Yaratmış olduğu kahramanlar ve elli yıllık bir döküm gündeme gelir.

Selim İleri'nin özellikle son romanlarını bir yazarın veda mektupları, vasiyeti olarak algılamak gerekir. Çünkü bu kitaplar, çeşitli yazarlar ve kahramanlar üzerinden edebiyat ortamını ve insani ilişkileri sorguladığı, yapılan yanlışlıkları anlattığı, yazarlık serüvenini ortaya koyduğu yüzleşme kitaplarıdır. Edebiyatta ve şiirde var olmaya çalışan bir edebiyatçının karşılaştığı güçlükler, yok sayılmalar, savrulmalar, nifaklar ve çekememezlikler bu romanlarda gündeme gelir. İdeolojik ayrışmaların dostluklara ve edebiyat hayatına düşen gölgesi de bu romanlarda tartışılır. Anlatıcı tümüyle Selim İleri'dir ve yazar, kendi hayatının sağlamasını yapmakta, onu gözden geçirmekte, günahları ve sevaplarıyla son notlarını kaleme almaktadır.

Süren Tartışma: Çok Yazmak

Edebiyat tarihinin en tartışmalı konularından biri de “nitelik mi nicelik mi önemli” sorusunun cevabıdır. Kimi yazarlar, çok yazmakla kendi dünyalarının çok yönlü olarak ortaya konabileceğini söyleyerek çok yazmanın önemine inanırken, kimi yazarlar da çok yazmanın bir yazarı çoğaltmacılığa sürükleyebileceği tehlikesinden yola çıkarak niteliğin daha önemli olduğunu iddia eder.

Selim İleri üzerinden yapılan tartışmaların başında onun çok yazması gelir. Onun çok yazdığı ve bu yüzden eserlerinin niteliğinin etkilendiği yönünde yorumlar yapılır. Selim İleri ise çok yazmasının iki nedeni olduğunu açıklar. Birincisi, özellikle yalnızlıktan kaynaklanan yazma tutkusudur; diğeri ise geçim

¹¹ Selim İleri, *O Aşk Dinmedi*, Everest Yayınları, İstanbul 2017, s. 330.

koşullarıdır: “Yazmak hem bir tutkuydu hem yalnızlık. İnsan yalnızken yazar, yalnızlığından yazar diye düşünüyorum. Annemin hastalığıyla başlayan kişilik değişimi artık hep sürecekti. 1980’ler biraz da bu kişilik değişmesinin yönlendirişleriyle doludur. Günün boğunçlarını ancak yazarak alt edebiliyordum. Gerçi bu çabamla, yazdıklarımın tek satır okumadıkları hâlde, insafsızca alay eden uğraşdaşlarım vardı, yazarlar, ben yaş şairler. ‘On beş gün geçti, yeni bir romanın çıkmadı!’ diyorlar, sözlerinden gönençli, gülüyorlardı. Onlara aldirış edecek noktayı geçmiştım, bildiğimi okuyordum. Bir de işın maddi yönü var. (...) Fakat yalnızca geçim koşullarıyla açıklanamaz; yazmak, söyledim tutkuydu, durduramıyordum...”¹²

Aslında sadece yazıyla geçinen bir yazar için çok yazmak biraz da kaçınılmaz bir şeydir. Para kazanmak için sistemin dayatmalarına uymak zorunluluğı yazarı çok yazmaya zorlar: “En irkilticisi, o yıllardaki geçim koşullarım. Her yıla yeni roman yetiştirmek çıkmazı! Altın Kitaplar’la çalışıyordum. Altın Kitaplar’dan, Dr. Burhan Bozkurt’tan yakındığımı sanma; ama kitapların, yani eski kitapların yeniden dağıtım olanaklarına kavuşması için yeni bir kitap zorunluydu.”¹³

Kuşkusuz çok yazmak başlı başına ne övülecek ne de yerilecek bir eylemdir. Aslolan, ortaya çıkan eserlerin belli bir nitelikte olup olmadığıdır. Selim İleri’nin kitaplarına baktığımızda çoğaltmacılık tuzağına düşmüş, özensiz ve gereksiz kitapları yoktur. Sadece erken dönemde yazıp daha sonra kendisinin elediğı, ardından yayımladığı kitapları vardır ki bu da kişisel tercihidir. Selim İleri çok yazarken sürekli kendini yeniler, yeni arayışlara girer, yeni anlatım biçimleri ve yeni konular bulmaya çalışarak Türk edebiyatında bir zirve olarak konumunu sürdürür.

Getirdiğı Yenilik

Selim İleri’nin Türk edebiyatına getirdiğı en büyük yenilik, kitaplardan yetişen bir yazar da olunabileceğini ispatlamasıdır. O, hayatın yanında en çok kitaplardan beslenmiş, edebiyat dünyasını ve romanlarını kitaplardan yola çıkarak oluşturmuştur. Selim İleri, edebiyat dünyasında yazarları “yaşayarak yetişen yazarlar” ve “okuyarak yetişen yazarlar” olarak ikiye ayırır ve kendisini ikinci gruba yerleştirir. Belleğinde sürekli uçuşan ezberlenmiş cümleler ve dizelerle, edebiyatla kurduğı derin bağıın “okuma” yoluyla geliştiğini ifade eder. Edebiyatı bir öğrenme süreci olarak gören Selim İleri, yaşamın deneyimlerinden esinlense de yazınsal biçimlenişinde okumanın ve edebî birikimin belirleyici olduğunu ortaya koyar: “Sonra romanların, öykülerin de üsluplarından, söyleyişlerinden etkileniyordum. ‘Okuyarak’ yetişen yazarlar vardır, ‘yaşayarak’ yetişenler bir de. Gorki meselâ, yaşayarak yetişmiştir; *Benim Üniversitelerim*’de çok güzel anlatır yetiştirme koşullarını. Ben belki yaşamdan, yaşantılardan esinleniyordum ama, bütün yazınsal birikimim okuyarak biçimlenmişti. Okuduk-

¹² İleri, *age.*, s. 220-221.

¹³ İleri, *age.*, s. 216.

larımdan ezber cümleler, dizeler sürekli uçuşup dururdu belleğimde.”¹⁴

Onun romanı aslında Türk edebiyatının, yazarlarının romanıdır. Çünkü o sadece inceleme, deneme, eleştiri yazılarında Türk edebiyatını, yazarları gündeme getirmemiş, bir anlamda tüm romanlarında, hikâyelerinde Türk edebiyatını tema olarak işlemiş bir yazardır. Hatta ona göre gerçek hayat kitaplardadır. Bu yüzden okumak ve yazmak onun hayatının merkezinde olmuştur.

Sonuç

Selim İleri, Türk edebiyatının en verimli kalemlerinden biridir. Onun için yaşamak, yazmak ve okumaktır. Uzun yıllar bir “edebiyat kalesi” olarak edebiyatımıza hizmet eden Selim İleri âdeta yürüyen bir edebiyat tarihidir. Senaryolarını da katarsak 100’ü aşkın esere imza atmış önemli bir yazardır. Bir cemaate, mahalleye hapsolmuş edebiyatçılığı reddedip her kesimle, onların edebiyat aşkı yüksek insanlarıyla dostluklar geliştirmiştir. Daha ileri bir deyişle bu iki kesim arasında bir köprü görevi görmüştür. Yazmak ve okumak hayatının öyle merkezinde olmuştur ki sadece kitaplarda yaşamış, hayatı da bu uğraşın arasına sıkıştırmıştır.

¹⁴ İleri, *age.*, s. 95.